

Gémesi Géza¹

A nukleáris retorika mint az eszkaláció és deeszkaláció eszköze az orosz–ukrán konfliktusban

Nuclear Rhetoric as a Tool of Escalation and De-Escalation in the Russian–Ukrainian Conflict

Absztrakt

Tanulmányom középpontjában az áll, hogy az atomhatalmak által használt nukleáris retorika milyen meghatározó szerepet játszik az orosz–ukrán háború alakulásában, és milyen hatékony eszkalációs és deeszkalációs eszközként szolgál a szóbeli kommunikáció során. A hipotézis alapján azt feltételezzük, hogy a nukleáris fenyegetés mögötti szóbeli megnyilvánulások, tárgyalások és nyilatkozatok közvetlen hatással vannak a nemzetközi kapcsolatok stabilitására és a konfliktusok kimenetelére.

A tanulmány hangsúlyozza és elemezi az egyes atomhatalmak által alkalmazott nukleáris retorikai stratégiákat, és ezeket összeveti a konfliktusok időbeli alakulásával. A tanulmány azt a célt szolgálja, hogy mélyebb megértést nyújtson a nukleáris retorika szerepéről a konfliktus dinamikájában és hozzájáruljon a szóbeli kommunikáció hatásának és mechanizmusainak feltárásához a nukleáris fenyegetés kontextusában.

Kulcsszavak: nukleáris fegyver, retorika, stratégiai kommunikáció, eszkaláció, deeszkaláció, Oroszország, Ukrajna

Abstract

This study focuses on the pivotal role of nuclear rhetoric employed by nuclear powers in shaping the course of the Russian-Ukrainian conflict and its effectiveness as a tool

¹ Alezredes, doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.

of escalation and de-escalation in verbal communication. Based on the hypothesis, we assume that verbal expressions, negotiations, and statements underlying nuclear threats directly impact the stability of international relations and the outcomes of conflicts. The study highlights and analyses the nuclear rhetorical strategies employed by individual nuclear powers and juxtaposes them with the temporal evolution of conflicts. Its goal is to provide deeper insights into the role of nuclear rhetoric in the dynamics of conflict and contribute to uncovering the effects and mechanisms of verbal communication in the context of nuclear threats.

Keywords: nuclear weapons, rhetoric, strategic communication, escalation, de-escalation, Russia, Ukraine

Bevezetés

Az elmúlt évek eseményei, elsősorban az orosz–ukrán háború miatti globális feszültség növekedése következtében a nukleáris fegyverek és a hozzájuk kapcsolódó kommunikáció vált a nemzetközi kapcsolatok egyik kritikus tényezőjévé. A világ számára aggasztó és instabil korszakban, ahol geopolitikai feszültségek határozzák meg a nemzetközi színteret, az Oroszország és más atomhatalmak által alkalmazott nukleáris kommunikációs stratégiák különös jelentőségűek.

Jelen írásban az Oroszország által a nemzetközi közösség felé irányított nukleáris üzeneteket és kommunikációs taktikákat vizsgáljuk, különös tekintettel az Ukrajnával szemben fennálló konfliktusra.

A tanulmány megvilágítani törekszik, hogy milyen üzeneteket küldenek a szemben álló felek a nukleáris fegyverek kontextusában, és hogy mennyire következetesek ezek az üzenetek az államok hivatalos nukleáris politikájának tükrében, és milyen mértékben mozdítják elő az államok geopolitikai, illetve katonai-stratégiai célkitűzéseit.

Meglátásom szerint az orosz nukleáris fenyegetés célja többdimenziós és stratégiai jellegű. Oroszország elsősorban geopolitikai céljait próbálja elérni azáltal, hogy fenntartja és növeli a Nyugat elrettentésére irányuló erőfeszítéseit. A nukleáris retorika egyértelmű célja az, hogy megakadályozza a nyugati országokat abban, hogy növeljék katonai és politikai támogatásukat Ukrajna számára, valamint hogy korlátozza a NATO közvetlen beavatkozási lehetőségeit.

A fenyegetések célja továbbá a konfliktus dinamikájának irányítása, vagyis az eskalációs kockázatok manipulálása. Azáltal, hogy Oroszország homályos és kétértelmű kijelentéseket tesz a nukleáris fegyverek bevetésének feltételeiről, bizonytalanságot és félelmet próbál kelteni a nemzetközi közösségben, ami stratégiai előnyöket biztosíthat számára a konfliktus során.

Ezen túlmenően az orosz nukleáris fenyegetések célja a belső és külső hatalom megerősítése. Belpolitikailag ezek az üzenetek mobilizálhatják a közvéleményt és fenntarthatják a kormány legitimitását. Nemzetközi szinten a nukleáris fenyegetés demonstrálja Oroszország katonai képességeit és globális befolyását, ugyanakkor destabilizálhatja a nemzetközi biztonsági architektúrát.

Összességében az orosz nukleáris fenyegetés a stratégiai elrettentés, a geopolitikai nyomásgyakorlás és a konfliktus irányításának eszközeként szolgál, miközben hosszú távon növeli a globális feszültségeket és kockázatokat.

A hivatalos orosz nukleáris stratégia

Oroszország a világ legnagyobb nukleáris arzenállal rendelkező állama. Atomfegyvereit szárazföldről, tengerből és levegőből is képes elindítani („nukleáris triád”).

A Federation of American Scientists (FAS) 2024 márciusában közzétett jelentése, valamint a Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)² 2024-es évkönyve szerint Oroszország nukleáris arzenálja az alábbiak szerint alakul:³

- összes robbanófej: körülbelül 5880;
- katonai készletben lévő robbanófejek: hozzávetőleg 4380, amely magában foglalja a hadrendben álló és a tartalék robbanófejeket is.

Telepített robbanófej: körülbelül 1710, amelyek már hordozóeszközökre (például ballisztikus rakétákra, stratégiai bombázókra) vannak felszerelve és készen állnak a bevetésre. Az összes nem stratégiai eszközt központi raktárakban tárolták. A teljes számadat tartalmazza az 1200 darab, hadrendből kivont, szétszerelésre váró töltetet is.⁴

A jelentős csapásmérő erő rendszerben tartása mellett nukleáris stratégiája, azaz *Az Oroszországi Föderáció nukleáris elrettentéssel kapcsolatos állami politikájának alapelvei* című dokumentum szerint Oroszország nem támogatja az atomfegyverek első használatát, ugyanakkor nem zárja ki az első használat lehetőségét egy súlyos konvencionális támadásra adott válaszként.⁵

A nukleáris stratégia III. fejezetének 19. pontja 2024 novemberéig négy esetben adott lehetőséget nukleáris fegyverek alkalmazására:

- „(a) az Orosz Föderáció és/vagy szövetségesei területét támadó ballisztikus rakéták indításáról szóló hiteles információk beérkezése;
- b) nukleáris fegyverek vagy más tömegpusztító eszközök bevetése az ellenfél által az Orosz Föderáció és/vagy szövetségesei területe ellen;
- c) az ellenfélnek az Orosz Föderáció kritikusan fontos állami és katonai objektumaira gyakorolt hatása, amelyek kiiktatása a nukleáris erők válaszütemezéseinek megghiúsulásához vezet;
- d) az Orosz Föderáció elleni agresszív hagyományos fegyverek alkalmazásával, amennyiben az az állam létét fenyegeti.”⁶

² Stockholm International Peace Research Institute 2024.

³ KRISTENSEN et al. 2024.

⁴ Mivel az országok nukleáris arzenálja szigorúan titkos információ, az ilyen becslések általában nyilvános forrásokból (pl. kormányzati jelentések, műholdképek, észlelési adatok) származnak, és ezek nem feltétlenül pontosak. Az FAS és a SIPRI azonban globálisan elismert mint a leginkább megbízható elemzők.

⁵ Russian Federation 2020.

⁶ Russian Federation 2020.

Látható, hogy a négy lehetséges esetből az első kettő kifejezetten nukleáris vagy egyéb tömegpusztító fegyverek Oroszország ellen való bevetése esetén adott lehetőséget a nukleáris válaszcsempásra, a harmadik kifejezetten a nukleáris rendszerek működésének megzavarása esetén irányozta azt elő. A negyedik feltétel bekövetkezése akkor is lehetőséget adott atomfegyver bevetésére, ha az ellenfél konvencionális eszközökkel támadja Oroszországot, de a támadás mértéke olyan pusztítással fenyeget, amely magának az államnak a létét veszélyezteti.⁷

2024. november 19-én Vlagyimir Putyin orosz elnök aláírta az aktualizált nukleáris doktrínát – mindössze négy évvel az előző, 2020-as frissítés után. Az aláírás időpontja egybeesett azzal, hogy Ukrajna először támadta meg Oroszországot amerikai ATACMS rakétákkal.⁸

A b) pont esetében „a nukleáris fegyverek vagy más típusú tömegpusztító fegyvereknek az ellenfél által az Orosz Föderáció és/vagy szövetségesei területe ellen történő alkalmazása” a következővel egészül ki: „fegyveres erői vagy a területén kívüli létesítményei (ellen).” Ez a pont minden bizonnyal a külföldön, például Szíriában, de valószínűleg Ukrajnában lévő hajókra és orosz katonai bázisokra utal.

A d) pont módosul „az Orosz Föderáció és/vagy Fehérorosz Köztársaság elleni, hagyományos fegyverek alkalmazásával elkövetett agresszió, ha az az állam létét fenyegeti” szövegre. Ez a megfogalmazás kiterjeszti az orosz nukleáris ernyőt Fehéroroszországra.

Teljesen új az e) pont: „az Orosz Föderáció államhatárait átlépő, ellenséges légierő által elkövetett jelentős támadásra utaló, ellenőrzött információk (vétele).”⁹ A dokumentum több alkalommal használja az „elrettentés” kifejezést, és mind az I. fejezetben lefektetett alapelvekben, mind pedig a szövegben később többször is hangsúlyozza az atomarzenál védelmi jellegét, olyan kifejezéseket alkalmazva, mint például „defenzív” jelleg, az „agresszió megakadályozása” stb.¹⁰ Mindemellett az Orosz Föderáció nukleáris doktrínájának frissítései és kiegészítései jelentős hatásúak az orosz–ukrán konfliktus kontextusában. Az új változat kiterjeszti a nukleáris válaszlehetőség feltételeit, amelyek immár nemcsak az Orosz Föderáció és szövetségesei területére vonatkoznak, hanem az orosz fegyveres erők és külföldi létesítmények elleni támadásokra is. A dokumentum kifejezetten hangsúlyozza Fehéroroszország védelmét is, amelyet immár Oroszország nukleáris ernyője is biztosít, tovább mélyítve a két ország katonai szövetségét.

A stratégia új elemei közé tartozik az államhatárokat átlépő ellenséges légitámadásokra adott válasz lehetősége is, amely egyértelműen az új generációs fegyverek – hiperszonikus rakéták, lézerfegyverek és harci drónok – fenyegetésére reflektál. Ez különösen fontos az ukrajnai konfliktus tükrében, ahol a dróntechnológia már most is radikálisan átalakította a szárazföldi hadviselés valóságát, csökkentve a hagyományos fegyverrendszerek, például a harckocsik jelentőségét.

A dokumentum módosításai így nemcsak az orosz stratégiai gondolkodás szigorodását tükrözik, hanem a modern hadviselés technológiai forradalmára adott

⁷ ALBERQUE 2024.

⁸ NEU 2024.

⁹ Az Orosz Föderáció elnökének 2024. november 19-i, 991. sz. rendelete.

¹⁰ Az Orosz Föderáció elnökének 2024. november 19-i, 991. sz. rendelete, I. 1–5., 7.

válaszként is értelmezhetők, amelyek az ukrajnai konfliktuson túl is globális következményekkel járhatnak.

2022 januárjában az öt, NPT (Nuclear Non-Proliferation Treaty, azaz az atomsorompó-egyezmény) által elismert atomhatalom (a P5) kiadott egy nyilatkozatot, amelyben megerősítették, hogy „a nukleáris háborút nem lehet megnyerni, és soha nem szabad megvívni”, valamint hogy a nukleáris fegyvereknek „védelmi célokat kell szolgálniuk, el kell rettenteniük a támadást, és meg kell akadályozniuk a háborút”. A nyilatkozatot Oroszország is aláírta, majd álláspontját megismételte 2022 novemberében az orosz külügyminisztérium nyilatkozatában, amely a nukleáris háború megelőzéséről szólt.¹¹

A nukleáris fegyverekre vonatkozó orosz kommunikáció

2022. február 24-én éjjel az orosz erők átléptek Ukrajnába, azzal a feltehető céllal, hogy gyorsan elfoglalják Kijevet. Ezt követően Vlagyimir Putyin orosz elnök bejelentette a „különleges katonai művelet” kezdetét, figyelmeztetve azokat, akik megpróbálják megakadályozni Oroszországot, hogy „soha nem látott következményekkel”¹² nézzen szembe – ezt a kijelentést a nyugati elemzők közül sokan burkolt nukleáris fenyegetésként értelmezték.¹³

Az orosz–ukrán háború kirobbanását követően, főleg annak korai szakaszában a nukleáris fegyverekre vonatkozó megjegyzések egyre gyakoribbá váltak, az orosz elnök, Szergej Lavrov orosz külügyminiszter és Dmitrij Medvegyev, az Orosz Biztonsági Tanács alelnöke, gyakran hivatkoztak és hivatkoznak ma is Oroszország nukleáris arsenáljára Ukrajna kontextusában. A kiemelkedőbb kijelentések és intézkedések közé tartoznak:

2022. február 24. Putyin elnök figyelmeztetett, hogy bármilyen külső beavatkozás vagy közvetlen támadás esetén Ukrajnában Oroszország azonnal válaszolni fog, és a következmények „olyanok lesznek, amelyeket még soha nem láttatok az egész történetek során”; február 27-én pedig parancsot adott az orosz nukleáris erők fokozott készségi állapotba helyezésére. Indoklása szerint ezt az utasítást az eskalálódó gazdasági szankciók és a Nyugat által kiadott „agresszív kijelentések” miatt adja ki Oroszország Ukrajnába történő invázióját követően.¹⁴ Április 20-án Oroszország az új Szarmat II. (Sátán II.) interkontinentális ballisztikus rakétájának (ICBM) tesztelését hajtotta végre, bár az Új START egyezmény feltételei szerint erről értesítette az Egyesült Államokat.¹⁵ Május 12-én Medvegyev úgy nyilatkozott, hogy a NATO az Ukrajnának nyújtott katonai segítségadással konfliktust kockáztat Oroszországgal, és a konfliktus kitörése óta először használta „teljes körű nukleáris háború” kifejezést.¹⁶ (Általánosságban megfigyelhető, hogy a leginkább harcias megnyilvánulások az Orosz Biztonsági Tanács alelnökéhez köthetők.)¹⁷ Szeptember 21-én

¹¹ *A Joint Statement by the Leaders of the Five Nuclear-Weapon States on Preventing Nuclear War and Avoiding Arms Races.* 2022. január 3.

¹² MILLS 2024: 4.

¹³ WITTE 2022.

¹⁴ Putin Orders Special Service Regime in Russia's Deterrence Force 2022.

¹⁵ TREVELYAN 2022.

¹⁶ CALLERY 2022.

¹⁷ Russia's Medvedev Warns of Nuclear Response if Ukraine Hits Missile Launch Sites 2024.

az orosz elnök az ország népéhez intézett beszédében kijelentette, hogy ha fenyegetve érzi Oroszország területi integritását, „biztosan felhasználjuk az összes rendelkezésünkre álló fegyverrendszert. Ez nem blöff.”¹⁸ Nem sokkal később, szeptember 30-án Putyin elnök utalásokat tett a nukleáris fegyverek használatára Hirosimában és Nagaszakiban, sugallva, hogy az Egyesült Államok „precedenst teremtett”. A nukleáris precedenst később, 2023. június 16-án újra megemlítette.¹⁹

2023 februárjában Oroszország felfüggesztette részvételét az Új START egyezményben – azaz az egyetlen, az Egyesült Államok és Oroszország stratégiai nukleáris arzenálját korlátozó bilaterális egyezményben –, és a nukleáris kísérletek újakezdését, új nukleáris képességek készenlétbe állítását helyezte kilátásba, bár nem részletezte, hogy mely képességekről van szó.²⁰ Júniusban Oroszország megerősítette, hogy az Új START-ba történő visszatérése csak akkor lenne lehetséges, ha az Egyesült Államok felhagyja a „lényegét tekintve ellenséges politikájával Oroszország iránt”.²¹ Szintén júniusban Putyin elnök megerősítette, hogy az új Szarmat II. interkontinentális ballisztikus rakéta „a közeljövőben” harci készenlétbe kerül.²²

Kommunikáció a nemzetközi közösség részéről

Az ezt követő hetekben Moszkva nukleáris fegyverekre vonatkozó célzásaira a nyugati vezetők különböző megjegyzésekkel, viszontfenyegetéssel vagy az orosz nyilatkozatok nyilvános elítélésével reagáltak. A G7 tagállamai, ideértve a nukleáris hatalmakat, Franciaországot, az Egyesült Államokat és az Egyesült Királyságot is, „felelőtlennek” és „elfogadhatatlannak” nevezték Oroszország nukleáris pózolását.²³ A NATO főtitkára is elítélte Oroszország „vakmerő nukleáris retorikáját”.²⁴

Anélkül, hogy közvetlenül utalt volna Oroszországra, a kínai elnök, Hszi Csin-ping, kijelentette, hogy nukleáris fegyvereket nem szabad használni Ukrajnában:

„A jelenlegi körülmények között a nemzetközi közösségnek támogatnia kell minden erőfeszítést, amelyek elősegítik az Ukrajna-krízis békés rendezését, és felszólítani a releváns feleket, hogy maradjanak racionálisak, gyakoroljanak visszafogottságot, kezdjenek közvetlen párbeszédet olyan gyorsan, mint lehetséges, és teremtsék meg a tárgyalások folytatásának feltételeit; ellenezzék a nukleáris fegyverek használatát vagy azok fenyegetését, és nyilvánítsák ki, hogy a nukleáris fegyvereket nem lehet használni, és a nukleáris háborúkat nem szabad megvívni, megelőzve ezzel egy nukleáris válságot Euráziában.”²⁵

¹⁸ *Address by the President of the Russian Federation* 2022. szeptember 21.

¹⁹ *President of Russia 2022; Plenary Session of the St Petersburg International Economic Forum* 2023. jún. 16.

²⁰ *Presidential Address to Federal Assembly* 2023. február 21.

²¹ *Russia, US Recently Held Direct Consultations on New START* 2023.

²² *President of Russia, Meeting with Top Graduates of Higher Military Schools* 2023.

²³ *Downing Street* 2022.

²⁴ *NATO* 2023.

²⁵ *Xi Meets German Chancellor Olaf Scholz* 2022.

Az atomhatalom India részéről Radzsnať Szingh védelmi miniszter 2022. október 26-án figyelmeztette orosz kollégáját, Szergej Sojgun, hogy a nukleáris vagy radiológiai fegyverek használata ellentétes az emberiség alapelveivel.²⁶

Ugyanakkor figyelemre méltó módon a balti államok és Ukrajna kormánytisztviselői relatíve ritkán és alacsony intenzitással fejezték ki aggodalmukat Moszkva esetleges nukleáris fegyverhasználatára miatt. Médiajelentések szerint az ukrán tisztviselők azt gondolták, hogy Putyin csak „blöfföl”, hogy „elterelje a figyelmet Oroszország katonai kudarcairól, és kifogást szolgáltatson a NATO-országoknak, hogy korlátozzák támogatásukat Kijev számára”. A balti tisztviselők pedig azt emelték ki, hogy az orosz nukleáris fegyverek mindig is a közelben voltak, és a csernobili atomerőmű orosz csapatok általi elfoglalása nagyobb aggodalmat keltett a lakosság körében, mint az atomfegyver használatára történő utalások. (Később a CBS-nek Ukrajna elnöke, Volodimir Zelenskij ennél aggodalmasabb hangvételű nyilatkozatot tett.²⁷) Egy név nélkül nyilatkozó lett diplomáciai tisztviselő szerint egyfajta paradoxon áll fenn: „egyrésről történelmi traumánk miatt óvatosabbak vagyunk, de másrésről immunisabbak vagyunk az oroszok »oroszokodásával« szemben.” Svédország és Finnország NATO-hoz való csatlakozásának tervére az orosz vezetés nukleáris fegyvereknek a kalinyingrádi régióba történő telepítését helyezte kilátásba. A Newsweeknek nyilatkozó baltikumi tisztviselők viszonylag nyugodtan reagáltak az információra, mondván, széles körben ismert, hogy Oroszországnak már vannak ilyen atomfegyverei a térségben.²⁸

A nukleáris fegyverekre vonatkozó egyre intenzívebb nemzetközi kommunikáció során az orosz célzások nyilvános vitát generáltak több nyugati országban arról, hogy ezek a narratívák hogyan értelmezendők és milyen válaszokat igényelnek.

Habár az orosz elnök utalásai nagyrészt retorikai fogásnak számítanak, és nem mindig járnak látható erőfeszítésekkel Oroszország nukleáris fegyvereinek mobilizálása terén, néhány elemző megjegyezte azok hatását a nyugati közönségre, és a nukleáris eskalációtól való félelemre.²⁹ Hosszú távon aggodalmak is felmerültek, hogy Oroszország az ukrán térségben való esetleges katonai sikertelensége következtében taktikai nukleáris fegyverekhez folyamodhat a harcmezőn a célok eléréséhez.

Ugyanakkor olyan nézőpont is létezik, amely szerint Oroszország hajlamosabb lehet nukleáris fegyverek bevetésére Ukrajnában, ha a konfliktusban fölénybe kerül. A hagyományos vélekedés szerint Oroszország akkor vethetne be nukleáris fegyvereket, ha katonai vereséggel nézne szembe, vagy ha a konfliktus patthelyzetbe jutna. Mariana Budjeryn azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy egy győzelemhez közeli Oroszország számára a nukleáris fegyverek alkalmazása stratégiai előnyökkel járhat, mivel kevesebb kockázattal és nagyobb haszonnal kecsegtetne.³⁰

Felmerül tehát a kérdés, hogy a változó intenzitású, gyakoriságú és súlyú, nukleáris fegyverek esetleges bevetésére vonatkozó megnyilvánulások milyen stratégiai-politikai

²⁶ QURESHI 2022.

²⁷ HELMORE 2022.

²⁸ BRENNAN 2022.

²⁹ WILLIAMS et al. 2025.

³⁰ BUDJERYN 2024.

célokat szolgálnak³¹ – tekintettel arra, hogy a tényleges bevetésre vagy kísérleti robbantásra ez idáig nem került sor, és az események jelenlegi intenzitása mellett mértékadó források szerint remélhetőleg nem is fog.³²

Anna Clara Arndt és Liviu Horovitz elemzése³³ szerint például a különböző szóbeli megnyilvánulások és egyes – bevetéssel nem járó – cselekmények eskalációs és deeskalációs szerepet töltenek be a konfliktusban részt vevő felek eszköztárában.

Kutatásuk során listát állítottak össze a konfliktus legfontosabb nukleáris interakcióiból, amelyeket kódoltak az orosz lépések és a nyugati reakciók alapján. A kutatási folyamat során egyszerűsítési célból két fő szereplőt különböztettek meg: Oroszországot és a Nyugatot. Az elemzés során az „eskalációs” kifejezés bármilyen olyan lépést vagy kijelentést jelentett, amely legalább implicit fenyegetést hordozott a nukleáris használatra. A „figyelmeztetés” fogalma alá tartozott mindaz, ami úgy volt értelmezhető, mint utalás a nukleáris képességekre vagy egy esetleges konvencionális eskalációra, de nukleáris eszközök használatának fenyegetése nélkül. A „deeskaláció” pedig mindent magába foglalt, ami kétségbe vonta vagy akár visszavonta az előző kijelentéseket vagy cselekedeteket, továbbá olyan lépéseket jelentett, amelyekkel a szereplők (valószínűleg szándékosan) lemondanak egy eskalációs cselekedetről.³⁴

Tanulmányuk arra világít rá, hogy Oroszország tudatosan használja a nukleáris fenyegetéseket eskalációs eszközként az ukrajnai konfliktusban, hogy elrettentse a Nyugatot az Ukrajnának nyújtott támogatástól, miközben saját geopolitikai céljait próbálja elérni. A nukleáris retorika gyakran szándékosan homályos, ami bizonytalanságot kelt a nemzetközi közösségben, azonban ez a stratégia sokszor kontraproduktív, mert a Nyugat elhatározottságát is fokozhatja.

A szerzők kiemelik, hogy mind Oroszország, mind a nyugati országok nagy figyelmet fordítanak az eskalációs kockázatok csökkentésére, de a retorikai támadások további konfliktusokat generálhatnak. Az orosz fenyegetések nemzetközi szinten is széles körű következményekkel járnak, például fokozzák a nukleáris fegyverek terjedése miatti aggodalmakat, és gyengítik az ENSZ, illetve más nemzetközi szervezetek szerepét a konfliktuskezelésben.

A szerzők hangsúlyozzák, hogy bár a nukleáris fenyegetések rövid távon taktikai előnyt jelenthetnek Moszkva számára, hosszú távon ezek az eszközök aláássák a globális biztonsági rendszert, és veszélyeztetik a nemzetközi stabilitást. Ezért sürgetik a nemzetközi közösséget, hogy határozottan lépjen fel az ilyen retorikával szemben, mivel annak kezelése kulcsfontosságú a konfliktus eskalációjának megakadályozásában.

Az úgynevezett „nukleáris kártya” előhúzása orosz részről sokakban keltheti azt a benyomást, hogy az orosz vezetés viszonylag lazán gondolkodik a nukleáris fegyverek felhasználásáról. Bár stratégiájuknak valóban lényeges eleme a nukleáris elrettentés, mint azt a fent hivatkozott hivatalos doktrínájuk is tartalmazza, ez nem feltétlenül vezet arra a következtetésre, hogy indokolatlanul és meggondolatlanul, a konfliktus kezdeti szakaszában kerülne sor atomfegyver tényleges bevetésére. A nukleáris elrettentés

³¹ STEIN 2024.

³² BUGOS 2023.

³³ ARNDT–HOROVITZ 2022.

³⁴ ARNDT–HOROVITZ 2022.

intenzitásának fokozása vagy leépítése nagyban függ az ellenfél reakcióitól, illetve a harctéri helyzet alakulásától is.

Péter Tamás elemzése szerint a korai alkalmazástól való félelem alapja egy Nyugaton elterjedt teória, az úgynevezett „eszkaláció a deeszkalációért” doktrína, amelynek lényege, hogy az orosz fél már a háború kezdeti szakaszában nukleáris fegyvereket vetne be annak érdekében, hogy rákényszerítse az ellenfelet a háború befejezésére.

Ez a megközelítés azt feltételezi, hogy az orosz politikai, katonai-politikai vezetés képes a legveszedelmesebb lépésekre, akár váratlanul is. Péter Tamás elemzése szerint a valóságban az orosz elrettentés lényege épp a fokozatosság, ami az úgynevezett „adagolt sebzés” taktikáján alapul. Ez azt jelenti, hogy a hagyományos hadviselést kombinálják a különböző nukleáris elrettentési módszerekkel, egyre merészebb módon alkalmazva azokat.³⁵

A konfliktusok függvényében markánsan változik a nukleáris arzenál alkalmazása, az előrevetített veszély szintje és az eszkaláció mértéke. Az ilyenkor alkalmazott elrettentési stratégia középpontjában pedig a nukleáris fegyverekkel való fenyegetés és a nukleáris potenciál kibővítése áll, különösen olyan helyi konfliktusok esetében, mint például az ukrajnai háború jelenlegi szakaszában. Az orosz vezetők szándékosan fenyegetnek időről időre atomcsapással, miközben Putyin bejelentése, hogy taktikai atomfegyvereket telepítenek Fehéroroszország területére, szintén e stratégia részét képezi, és a nukleáris potenciál kibővítését célozza.

Meglátásom szerint tehát a nukleáris kommunikáció célja a konfliktus intenzitásának és eszkalációs szintjének stratégiai céloknak megfelelő szabályozása, „mederben tartása”. Az orosz–ukrán konfliktusban részt vevő felek – ideértve a „kollektív nyugatot” is – észrevehetően kerülnek mind a nukleáris, mind a konvencionális eszkalációt. Ezen célküzüések tükrében vizsgálható, hogy orosz részről sikeresnek mondható-e kommunikációjuk mint eszkalációs/deeszkalációs eszköz.

Következtetések

Meglátásom szerint az elmúlt 35 hónap során a moszkvai nukleáris jelzések részben elérték céljukat, sikerességük mindazonáltal korlátozottnak mondható az orosz–ukrán háborúban. Érvelni lehetne amellett, hogy a nukleáris fegyverekre való utalások eltántorították az Egyesült Államokat és a NATO-t attól, hogy csapataikat közvetlenül alkalmazzák a konfliktusban. A Biden-adminisztráció egyik kijelölt célja valóban az volt, hogy elkerülje a közvetlen NATO–Oroszország katonai összecsapást, és a nukleáris tényező kétségtelenül szerepet játszott ebben a döntésben. Azonban valószínűtlen, hogy a NATO bármikor is küldött volna csapatokat. Ukrajna nem kért nyugati katonákat, csak fegyvereket és lőszert. Nincs bizonyíték arra, hogy a szövetségben vitát folytattak volna a NATO erőinek közvetlen részvételéről a harcban.

Érvelni lehet amellett is, hogy az orosz nukleáris jelzések lassították a nyugati döntéshozatalt. Az Ukrajnának szóló segítségnyújtás keretében átadandó harckocsik és F-16 vadászgépek biztosításáról szóló döntések valóban hónapokig tartottak,

³⁵ PÉTER 2023.

és hosszan tartó politikai egyeztetések eredményeként születtek meg a küldő országokban. Azt mondhatjuk azonban, hogy az ukrán hadsereg jelenleg már a harctéren alkalmazza a Leopard és Abrams harcjárműveket, és az F-16 típusú repülőgépek átadása is küszöbön áll. (Egyes, orosz részről származó feltételezések szerint már meg is érkeztek.)³⁶ A Kreml részéről alkalmazott kommunikáció lassíthatta, de nem akadályozták meg a nyugati fegyverek és finanszírozás átadását Ukrajna felé.

Steven Pifer elemzése szerint Moszkvának nem sikerült megfelelően meghúzni a piros vonalakat, kijelölni a következményeket, és azokat érvényesíteni. Ideértve a nukleáris fenyegetéseiket is. Elemzésében a nyugati értékelések szerint az orosz piros vonalak alig többek blöffnél.³⁷

Ennek a meglátásnak azonban több nyugati vezető, illetve elemző nyilatkozatai ellentmondanak: 2023 júniusában egyes orosz nukleáris fegyverek Fehéroroszországba történő telepítését követően Joe Biden kijelentette, hogy az orosz nukleáris fenyegetés nagyon is „valódi”,³⁸ illetve az atomfegyver bevetésének esélye megnő, ha orosz szempontból a harctéri helyzet kedvezőtlenül alakul.³⁹

Egy külön interjúban a CBS-szel, Zelenszkij elnök azt mondta, nem biztos benne, hogy Putyin nukleáris utalásaira blöffként kell tekinteni: „Lehet, hogy tegnap még csak blöff volt. Most viszont valóság is lehet.”⁴⁰

Szeptember 25-én az USA elnökének nemzetbiztonsági tanácsadója, Jake Sullivan kijelentette:

„Közvetlenül, szemtől szemben és rendkívül magas szinten közöltük a Kremmel, hogy a nukleáris fegyverek bármilyen használata súlyos következményekkel jár majd Oroszország számára, az Egyesült Államok és szövetségeseink határozott válasszal fognak reagálni, valamint tisztán és konkrétan kifejtettük, hogy ez mit fog magában foglalni.”

Október 6-án, egy New York-i adománygyűjtő rendezvényen Biden elnök azt mondta: „Nem néztünk szembe az Armageddon lehetőségével Kennedy és a kubai rakétaválság óta.”

Az „Armageddon” és a „katasztrofális” szavak – minden bizonnyal alaposan átgondolt és megtervezett – használata ilyen magas rangú tisztviselők részéről arra utal, hogy az USA vezetése is tudatában van a szükségyszerűségnek, hogy bármilyen, akár a taktikai szinten maradó atomfegyver használatára is elsöprő erejű viszontcsapást kell kilátásba helyezni. Mindemellett érdekes az a körülmény is, hogy Sullivan nem utalt konkrétan az atomfegyverrel történő válasza – a katasztrofális csapás akár egy elsöprő erejű konvencionális műveletet is jelenthet.

Emellett, Andrew Futter elemzése szerint az úgynevezett „nukleáris tabu”, azaz az atomfegyverek bevetésének általános elutasíttósága valószínűleg inkább megerősödött, nem pedig gyengült a nukleáris retorika hatására. Kétségtelen, hogy

³⁶ BISHT 2023.

³⁷ PIFER 2023.

³⁸ HUNNICUTT–NANDITA 2023.

³⁹ KOTSONIS–CHAKRABARTI 2023.

⁴⁰ HELMORE 2022.

az orosz részről tett nukleáris utalások (beleértve a fegyverek magasabb készlettségi szintre helyezését) azt a benyomást kelthették, hogy a normatív tabu gyengülhet, de az Ukrajnát támogatók és Kína, valamint India feltételezett háttérnyomása az orosz elnökre arra enged következtetni, hogy a Kreml nagyon is tisztában van a nukleáris használat kockázataival.⁴¹

Összegzés

Az atomfegyverek bevetésére történő utalások kétértelmősége, nehezen kialakítható „súlyozása” komoly biztonsági kockázatot jelent. A Kreml valószínűleg azt szeretné, hogy a jövőbeli válságokban használhassa a nukleáris jelzéseket. Ha a jelek félreérthetők, félremagyarázhatók vagy figyelmen kívül hagyhatók, az érvényteleníti azt a kommunikációs eszközt, amire Moszkvának szüksége lehet egy súlyos biztonsági válságban. Az Egyesült Államoknak és a NATO-nak komolyan kell vennie a nukleáris kommunikáció helyes értelmezéséből adódó feladatot, mert a kollektív nyugat biztonsági érdeke is az, hogy ha Moszkva szigorú nukleáris jelzést akar küldeni, az világos és érthető legyen.

Felhasznált irodalom

- Address by the President of the Russian Federation* (2022. szeptember 21.). Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69390>
- A Joint Statement by the Leaders of the Five Nuclear-Weapon States on Preventing Nuclear War and Avoiding Arms Races*. 2022. január 3. Online: <https://bit.ly/4hl2Gh5>
- ALBERQUE, William (2024): *Russian Military Thought and Doctrine Related to Non-Strategic Nuclear Weapons: Change and Continuity*. The International Institute for Strategic Studies, 2024. január. Online: <https://www.iiss.org/research-paper/2024/01/russian-military-thought-and-doctrine-related-to-nonstrategic-nuclear-weapons/>
- ARNDT, Anna Clara – HOROVITZ, Liviu (2022): *Nuclear Rhetoric and Escalation Management in Russia's War Against Ukraine: A Chronology*. Berlin: German Institute for International and Security Affairs. Online: <https://bit.ly/4hpedit>
- Az Orosz Föderáció elnökének 2024. november 19-i, 991. sz. rendelete. Az Orosz Föderáció hivatalos jogi információs portálja, 2024. november 19. Online: <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202411190001>
- BISHT, Inder Singh (2023): Russian Jets Downing in Ukraine Fuels F-16 Speculation. *TheDefensePost*, 2023. december 28. Online: <https://thedefensepost.com/2023/12/28/russian-jets-ukraine-f-16/>
- BRENNAN, David (2022): Vladimir Putin's Ukraine Nuclear Threats Create Dangerous Guessing Game. *Newsweek*, 2022. április 22. Online: www.newsweek.com/vladimir-putin-nuclear-weapon-threats-dangerous-guessing-game-ukraine-russia-1700067

⁴¹ FUTTER 2023.

- BUDJERYN, Mariana (2024): Why Russia Is More Likely to Go Nuclear in Ukraine if It's Winning. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 2024. október 2. Online: <https://thebulletin.org/2024/10/why-russia-is-more-likely-to-go-nuclear-in-ukraine-if-its-winning/>
- BUGOS, Shannon (2023): Russian Use of Nuclear Weapons Still Unlikely, U.S. Says. *Arms Control Today*, 2023. június. Online: www.armscontrol.org/act/2023-06/news/russian-use-nuclear-weapons-still-unlikely-us-says
- CALLERY, James (2022): Dmitry Medvedev Warns of Russia-Nato Nuclear War Over Western Help to Ukraine. *The Times*, 2022. május 12. Online: <https://bit.ly/3CLG2Fy>
- Downing Street (2022): *G7 Leaders Statement: 12. December 2022*. Online: www.gov.uk/government/news/g7-leaders-statement-12-december-2022
- FUTTER, Andrew (2023): Five Nuclear Reflections Ont He Ukraine War. *Europeanleadership*, 2023. június 19. Online: <https://europeanleadershipnetwork.org/commentary/five-nuclear-reflections-on-the-ukraine-war/>
- HELMORE, Edward (2022): Jake Sullivan: Us Will Act 'Decisively' if Russia Uses Nuclear Weapons in Ukraine. *The Guardian*, 2022. szeptember 25. Online: www.theguardian.com/us-news/2022/sep/25/us-russia-ukraine-war-nuclear-weapons-jake-sullivan
- HUNNICUTT, Trevor – BOSE, Nandita (2023): Biden Says Threat of Putin Using Tactical Nuclear Weapons is 'Real'. *Reuters*, 2023. június 20. Online: www.reuters.com/world/biden-says-threat-putin-using-tactical-nuclear-weapons-is-real-2023-06-20/
- KOTSONIS, Stefano – CHAKRABARTI, Meghna (2023): Is It Time to Take Putin's Nuclear Threats More Seriously? *Wbur*, 2023. június 21. Online: www.wbur.org/onpoint/2023/06/21/is-it-time-to-take-putins-nuclear-threats-more-seriously
- KRISTENSEN, Hans et al. (2024): Status of World Nuclear Forces. *FAS.org*, 2024. március 29. Online: <https://fas.org/initiative/status-world-nuclear-forces/>
- MILLS, Claire (2024): Russia's Use of Nuclear Threats During the Ukraine Conflict. *Research Briefing*, No. 9825. House of Commons Library. Online: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9825/CBP-9825.pdf>
- NATO (2023): *Press Conference*. 2023. június 16. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_215694.htm
- NEU, Alexander (2024): Analyse: Russlands aktualisierte Nukleardoktrin. *NachDenkSeiten*, 2024. november 26. Online: www.nachdenkseiten.de/?p=125274
- PÉTER Tamás (2023): A nukleáris elrettentés és a háború. *Moszkvater.com*, 2023. április 14. Online: <https://moszkvater.com/a-nuklearis-elrettentes-es-a-haboru/>
- PIFER, Steven (2023): Russia, Nuclear Threats, and Nuclear Signaling. *Brookings*, 2023. október 13. Online: www.brookings.edu/articles/russia-nuclear-threats-and-nuclear-signaling/
- Plenary Session of the St Petersburg International Economic Forum* (2023. június 16.). Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/71445>
- Presidential Address to Federal Assembly* (2023. február 21.). Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/70565>
- President of Russia* (2022): *Signing of Treaties on Accession of Donetsk and Lugansk People's Republics and Zaporozhye and Kherson Regions to Russia*. 2022. szeptember 30. Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69465>

- President of Russia, Meeting with Top Graduates of Higher Military Schools* (2023). Online: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/71472>
- Putin Orders Special Service Regime in Russia's Deterrence Force (2022). TASS, 2022. február 27. Online: https://tass.com/defense/1412575?utm_source=rusi.org&utm_medium=referral&utm_campaign=rusi.org&utm_referrer=rusi.org
- QURESHI, Tahir (2022): India Warns Russia Against Use Of Nuclear Weapons In Ukraine. *India.com*, 2022. október 26. Online: www.india.com/news/india/india-warns-russia-against-use-of-nuclear-weapons-in-ukraine-5707075/
- Russian Federation (2020): *Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence*. Online: https://archive.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/international_safety/disarmament/-/asset_publisher/rp0fiUBmANaH/content/id/4152094
- Russia, US Recently Held Direct Consultations on New START (2023). TASS, 2023. június 15. Online: <https://tass.com/politics/1632643>
- Russia's Medvedev Warns of Nuclear Response if Ukraine Hits Missile Launch Sites (2024). *Reuters*, 2024. január 11. Online: www.reuters.com/world/europe/russias-medvedev-warns-nuclear-response-if-ukraine-hits-missile-launch-sites-2024-01-11/
- STEIN, Janice (2024): How Impossible Is the Risk of Nuclear Escalation in Ukraine? *Bulletin of Atomic Scientists*, 2024. december 24. Online: <https://thebulletin.org/2024/12/how-impossible-is-the-risk-of-nuclear-escalation-in-ukraine/>
- Stockholm International Peace Research Institute (2024): World Nuclear Forces. In *SIPRI Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security*. Online: <https://doi.org/10.1093/sipri/9780198930570.001.0001>
- TREVELYAN, Mark (2022): Russia Tests Nuclear-Capable Missile That Putin Calls World's Best. *Reuters*, 2022. április 21. Online: www.reuters.com/world/europe/russia-tests-new-intercontinental-ballistic-missile-2022-04-20/
- WILLIAMS, Heather et al. (2025): *Deter and Divide: Russia's Nuclear Rhetoric & Escalation Risks in Ukraine*. Center for Strategic and International Studies. Online: <https://features.csis.org/deter-and-divide-russia-nuclear-rhetoric/>
- WITTE, Melissa de (2022): The U.S. Must Do What It Can to Prevent Russian Military From Crossing the Nuclear Threshold, Stanford Scholar Says. *Stanford Report*, 2022. április 20. Online: <https://news.stanford.edu/stories/2022/04/u-s-must-can-prevent-russian-military-crossing-nuclear-threshold>
- Xi Meets German Chancellor Olaf Scholz (2022). *Xinhua Chinese News Agency*, 2022. november 5. Online: [Update: Xi meets German Chancellor Olaf Scholz-Xinhua \(news.cn\)](http://Update:Xi-meets-German-Chancellor-Olaf-Scholz-Xinhua(news.cn))